गवामृत न० गोरमृतमिव क्षीरम् अवङादेशः। गोक्षीरे "अतिथिः सर्वभूतानामग्नि सोमो गवामृतम्" भा० व० ३१२ अ०। गोक्षीरस्य सोमवत् हूयमानत्वात् चन्द्रहेतुकत्वाद्वा सोमत्वेति "अमायां च सदा सोम ओषधीः प्रतिपद्यते। तमोषधिगतं गावः पिबन्त्यम्बु गतञ्च यत्। तत् क्षीरममृतं भूत्वा मन्त्रपूतं द्विजातिभिः। हुतमग्निषु यज्ञेषु पुनराप्यायते शशी" कालमा० सोमोत्पत्तिवाक्यात् सोमस्यैव गोक्षीरहेतुत्वम्। एवञ्च गोक्षीरस्य सोमप्रसुतत्वेन पुनर्यज्ञे मन्त्रेण होमात् चन्द्राप्यायनात् तद्धोमस्य सन्तत्या सनातनत्वम्। तेन "किं स्विद्धर्म्मः सनातन" इति यक्षप्रश्नस्योत्तरमिदं सङ्गच्छते।

गवाम्पति पु० ६त० अलुक् स०। १वृषभे "सिंहेनेव गवाम्पतिम्" भा० व० १६० अ०। २गोपालके "तथा दृष्ट्वा यवीयांसं सहदेवं गवांपतिम्" भा० वि० वि० १९ आ०। ३गोस्वामिनि ४रुद्रे ५किरणपतौ सूर्य्यवज्रादौ। "प्रशान्तोऽग्निर्महाभाग! परिश्रान्तो गवांपति" भा०वि० २२० अ०। सहस्ररश्मिरादित्यस्तपनस्त्वं गवांपतिः रुद्रः" भा० व० ३अ० सूर्य्यस्तवः। खगोलशब्ददर्शितदिशा सूर्य्यस्य चन्द्रादिग्रहदीप्तिकारित्वात् तथात्वम् रुद्रस्य तथात्वं गोपतिशब्दे वक्ष्यते। पदद्वयमित्येके। [मृगभेदे गवये त्रिका०।

गवालूक पु० गवाय शब्दाय अलति अल—बा ऊकञ्।

गवाविक न० गौश्च अविश्च द्वयोः समाहारः गवाश्वा० नि० नित्यमवङादेशः कश्च। गोमेषयोः समाहारे।

गवाश्व न० समाहारद्व० अवङ्। गोहययोः समुच्चये।

गवाश्वप्रभृति न० पा० गणसूत्रोक्ते समाहारद्वन्द्वनिमित्ते शब्दसमूहे स च गणः "गवाश्वम् गवाविकम् गवैडकम् अजाविकम् अजैडकम् कुब्जवामनम् कुब्जकिरातम् पुत्रपौत्रम् श्वचण्डालम् स्त्रीकुमारम् दासीमानवकम् शाटीपटीरम् शाटीप्रच्छदम् शाटीपट्टिउष्ट्रज्वरम् उष्ट्रशशम् मूत्रपुरीषम् यकृन्मेदः, मांसशोणितम् दर्भशरम् दर्भपूतीकम् अर्जुनशिरीषम् अर्जुनपुरुषम् तृणोलपम् दासीदासम् कुटीकुटम् भागवतीभागवतम्" "गवाश्वादीनि यथोच्चारितानि साधूनि" सि०कौ०।

गवाह्निक न० अह्नि भवं दिनभक्षणाय पर्य्याप्तम् अहन्+ठक् आह्निकम् ६त०। गोर्दिनभक्षणपर्य्याप्तघासादौ "निरुद्वेगस्तु यो दद्यात् मासमेकं गवाह्निकम्। एकभक्तं तथाश्नीयात् श्रूयतां तस्य यत् फलम्। इमा पापी महाभागाः पवित्रं परमं स्मृताः। त्रीन् लोकान् धारयन्ति स्म सदेवासुरमानुषान्। तासु चैव महापुण्यं शुश्रूषा च महाफला। अहन्यहनि धर्मेण युज्यते वै गवाह्निके" भा०आनु० १३२ अ०। "गवाह्निकं देवपूजा वेदाभ्यासः सरित्प्लवः। नाशयन्त्याशु पापानि महापातकजान्यपि" आ०त०यमः। "गवाह्निकं गोर्दिनभक्ष्यम्" आ०त०रघुनन्दनः।

गविजात पु०गवि, गोसंज्ञायाम् पुलस्त्यकार्य्यायां वा जातः अलुक्स०। १ऋषिभेदे स तु नहुषाय च्यवनमूल्यतया गां कल्पितवान् तत्कथा भा०आनु० ५१अ० "तत्र त्वन्यो वनचरः कश्चिन्मूलफलाशनः। नहुषस्य समीपस्थो गविजातोऽभवन्मुनिः" इत्युपक्रमे "नहुषस्य वचः श्रुत्वा गविजातः प्रतापवान्। उवाच हर्षयन् सर्वानमात्यान् पार्थिवञ्च तम्। अनर्घा वै महाराज! द्विजा वर्णेषु चोत्तमाः। गावश्च, पुरुषव्याघ्र! गौर्मूल्यं परिकल्प्यताम्" पुलस्त्यस्य गोसंज्ञायां भार्य्यायां जाते २वैश्रवणे च पुलस्त्यो नाम तस्यासीन्मानसोदयितः सुतः। तस्य वैश्रवणो नाम गवि पुत्रोऽभवत् प्रभुः" भा० व० २७ अ०। "गवि गोसंज्ञायां भार्य्यायाम् नील०। गवीत्यस्याभवदित्यनेन सम्बन्धात् तस्येत्यस्य पुत्रेणान्वयाच्च तथात्वम् एतन्मूलकं गविपुत्रशब्दकल्पनं प्रामादिकमेव।

गविनी स्त्री गवां समूहः खला०इनि। गोसमूहे।

गविष् त्रि० "गां स्तुतिवाचमिच्छति इष—क्विप्। स्तोत्रादिवाक्येच्छावति। "निरस्य रसं गविषः" ऋ०१०।७६।७। "अगोरुधाय गविषे" ८।२४।२०।

गविष त्रि० गामिच्छति इष—क। स्तोत्रेच्छावति अश्रेद्द्रप्सं दविध्वद्गविषो सत्वा" ऋ०४।१३।२। "सत्वा भरिषो गविषः" ४।४०।२। "गविषो गवां प्रेप्सुः" भा०।

गविष्टि पु० इष—अन्वेषे क्तिन् ६त०। गवामन्वेष्टरि। "आप्रवस्व गविष्टये" ९।६६।१५। "गविष्टये गवामन्वेष्ट्रे" भा०।

गविष्ठ पु० दैत्यभेदे "गविष्ठश्च वनायुश्च दीर्घजिह्वश्च दानवः" भा० आ० ६५ अ०। स च द्वापरे द्रुमसेनतयाऽऽविर्भूतः यथाह भा० आ० ६७ अ० "गविष्ठस्तु महातेजा यः प्रख्यातो महासुरः। द्रुमसेन इति ख्यातो पृथिव्यां समजायत"।

गविष्ठिर पु०गवि वाचि स्थिरः ष त्वम् अलुक्स०। गोत्रप्रवर्त्तके १ऋषिभेदे। तस्यापत्यम् अण्। गाविष्ठर तद्गोत्रापत्ये पुंस्त्री० बहुषु तस्य लुक्। "गविष्ठिराणामात्रेयगाविष्ठिरपौतिमास्येति" आश्व० श्रौ०१२।१४।१। "गविष्ठिरो नमसा